

Julián Carrón
IS ER HOOP?
De fascinatie van de ontdekking

HOOFDSTUK 3
EEN ONVOORZIENBAAR OPSPRINGEN

De huidige situatie heeft schoksgewijs levensstructuren blootgelegd die we als vanzelfsprekend beschouwden. ‘Dat is hoe feiten zich gedragen. Elke luchtbel van aanmatiging prikken ze door, theorieën slaan ze tot moes, ze verwoesten overtuigingen’.¹ Voor velen is die behoefte aan een ultieme betekenis plotseling urgent geworden, al was het maar voor enkele ogenblikken, tegenover het leven en de dood, die we nooit helemaal in bedwang kunnen houden. Veel evidenties – dat is niets nieuws – zijn ingestort, maken geen deel meer uit van onze culturele bagage. En als, zoals Morin zei, onze tijd in het teken staat van onzekerheid, dan is deze door de pandemie, door de ernst en het voortduren ervan, nog toegenomen. Van welk punt je ook vertrekt, het is moeilijk geworden verankerd te blijven in het reeds bekende, je passief toe te vertrouwen aan de illusie het leven in de hand te hebben. Maar misschien helpt het ons, paradoxaal genoeg, op de een of andere manier, bepaalde monolithische veronderstellingen uit elkaar te zien vallen, een barst te ervaren in de muur van onze zekerheden. Zoals Leonard Cohen zingt: ‘Er zit een barst in elk ding / Daardoor komt het licht naar binnen’.²

1. ‘Iets onvoorziens is onze enige hoop. Maar men zegt me dat het dwaas is om dat tegen jezelf te zeggen’

Elke ochtend begint de strijd opnieuw. Iedereen kan het zien wanneer hij wakker wordt, wanneer hij zich opmaakt voor de reis van de dag, vol verwachting naar vervulling. Het is een drama dat effectief beschreven wordt in een bekend gedicht van Montale, *Vóór de reis*.

‘Vóór de reis checken we de dienstregelingen,
overstappen, stop-overs, overnachtingen
en reserveringen (van kamers met een bad
of douche, een double, twin of zelfs een suite);
we raadplegen
de Hachette- en museumgidsen,
wisselen valuta, scheiden franken
van escudo’s, roebels van kopeken;
vóór de reis informeren we een vriend
of familielid, controleren we de
koffers en papieren, vullen onze
toiletta’s aan, kopen een extra
set scheermesjes, eventueel
kijken we ons testament nog even na, puur
bijgeloof want het percentage
vliegtuigongelukken is nihil;
vóór
de reis zijn we kalm maar we vermoeden dat
de wijze niet op stap gaat en dat het genoeg
om weer thuis te komen een vermogen kost.

¹ I.B. Singer, *Nemici. Una storia d’amore [Vijanden. Een liefdesgeschiedenis]*, Adelphi: Milaan 2018, p. 145-146.

² ‘There is a crack, a crack in everything / That’s how the light gets in’ (‘Anthem’, tekst en muziek: Leonard Cohen, uit het album *The Future*, 1992, Columbia Records).

En dan vertrekken we en alles is O.K. en alles is goedbedoeld en nutteloos.

.....
En nu, wat zal er worden

van *mijn* reis?

Ik heb haar te zorgvuldig bestudeerd zonder er iets vanaf te weten. Iets onvoorziens is onze enige hoop. Maar men zegt me dat het dwaas is om dat tegen jezelf te zeggen'.³

We kunnen alles plannen voor de reis van het leven, van elke dag, van elk uur, met de bijbehorende afspraken. Maar nog voor we weten hoe het zal gaan, kunnen we bij onszelf bekennen: 'Alles is goedbedoeld en nutteloos'. Hoe onbewust of verstrooid we ook zijn, we hebben een voorgevoel van de dimensie van onze verwachting en we weten van tevoren al zeker dat al onze voorbereidingen geen doel zullen treffen, ons niet zullen kunnen geven wat we verwachten, niet het verlangen zullen kunnen vervullen waarmee we 's ochtends wakker worden of onze reis beginnen. De ervaring die we al beleefd hebben, heeft ons dat geleerd. En dan snappen we hoe waar het is dat 'iets onvoorziens [...] onze enige hoop' is: er moet iets gebeuren dat niet inbegrepen is in onze plannen, dat onze voorbereidingen, onze projecties te boven gaat. 'Alleen wat ons zomaar, bij verrassing, als een geschenk van het lot en zonder dat wij ernaar gezocht hebben, toevalt, [geeft] ware vreugde. Parallel daaraan kan het werkelijk goede ook alleen maar van buiten ons komen, en nooit door onze eigen kracht. Wij kunnen onder geen enkele voorwaarde iets maken, wat beter is dan wij zelf'.⁴

Dat dit onvoorziene kan gebeuren, vormt het hoogtepunt van het menselijke verwachten. 'Maar men zegt me / dat het dwaas is om dat tegen jezelf te zeggen', concludeert Montale. Enerzijds maakt hij aanspraak op iets onvoorziens – als 'onze enige hoop' – maar anderzijds ontkent hij dat het kan gebeuren. Want volgens de 'wijzen' is het iets voor kinderen, voor naïeve, onvolwassen mensen, te denken dat dat onvoorziene echt kan gebeuren. Ook wijzelf zijn dikwijls in de greep van deze bekoring en gaan erin mee: 'Ja, het is dwaas om dat tegen jezelf te zeggen'. Maar is dat waar? Als we deze zin uitdagen door onze rede te onderwerpen aan onze ervaring, dan beseffen we dat de enige echte dwaasheid is te proberen de werkelijkheid binnen de nauwe horizon te dwingen van 'wat we al weten', wat we denken al helemaal te weten; te proberen het mogelijke grenzen op te leggen en dus niets meer te verwachten.

'Ik denk', laat Michel Houellebecq de gekwelde hoofdpersoon van zijn laatste roman zeggen, 'dat er zelfs als je de echte nacht induikt, de poolnacht die zes maanden duurt, nog altijd een gedachte of herinnering aan de zon blijft bestaan. Ik had een *nacht zonder eind* betreden, en toch was er nog altijd iets, was er diep in mijn binnenste nog altijd iets, veel minder dan hoop, laten we zeggen een onzekerheid. Je zou ook kunnen zeggen dat zelfs als het spel verloren is, als je persoonlijk je laatste kaart hebt uitgespeeld, bij sommige mensen [...] het idee blijft bestaan dat *iets daar boven* de overhand zal nemen [...], een idee dat je zelfs kunt hebben wanneer je nooit, op geen enkel moment van je leven, de tussenkomst of ook maar de aanwezigheid van een of andere godheid hebt gevoeld, zelfs wanneer je beseft dat je de tussenkomst van een gunstig gezinde godheid niet speciaal verdient, en zelfs wanneer je ervan doordrongen bent, gezien de opeenhoping van vergissingen en fouten die je leven vormt, dat je die minder dan wie ook verdient'.⁵

De enige echte dwaasheid is te ontkennen dat er iets kan gebeuren. Giussani spreekt in dit verband van een heus 'misdrijf tegen de hoogste categorie van de rede, de categorie van het mogelijke'.⁶ Ook al lijkt het standpunt van de scepticus het meest redelijke, in werkelijkheid is het een misdrijf tegen de rede. Want niemand kan beweren – dat zou nu echt dwaas zijn – alles te weten, alles te beheersen,

³ E. Montale, 'Prima del viaggio [Vóór de reis]', in: Id., *Tutte le poesie*, op. cit., p. 390.

⁴ S. Weil, *Zwaartekracht en genade* (vert. L. Thijssen), Lannoo: Tiel 1954.

⁵ M. Houellebecq, *Serotonine* (vert. M. de Haan), Arbeiderspers: Amsterdam 2019, p. 266.

⁶ L. Giussani, *Aan de oorsprong van de christelijke claim*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2018, p. 52-53.

alles te kunnen voorzien wat er kan gebeuren, zodat hij de mogelijkheid kan uitsluiten dat het onvoorziene waar Montale over spreekt, kan gebeuren. De categorie van het mogelijke behoort tot de aard van de rede. Daarom is het enige waarlijk redelijke standpunt: de mogelijkheid open laten. Niet alleen aan het begin, maar altijd, nu, op elk moment van het leven.

De mogelijkheid open laten dat er iets kan gebeuren dat ons voorspellend vermogen te boven gaat, is geen afstand doen van de rede, maar juist de rede ten volle beleven, volgens haar natuur en oorspronkelijke impuls: als een wijd open venster op de werkelijkheid en niet als maat. Onze preventieve scepsis ten aanzien van alles wat onze maat overstijgt, is een blokkade van onze rede, geen hoogtepunt ervan, en we hebben er meer last van dan we denken; het dringt in ons door haast zonder dat we het merken.⁷

Een jonge vriend schreef me: ‘Ik zou je kort willen vertellen hoe ik deze laatste periode beleefd heb, nadat ik die vraag van deze Geestelijke Oefeningen gelezen had: ‘Is er hoop?’ Het lied dat deze maanden het best beschrijft, is *Amare ancora [Nog altijd lief te hebben]* van Chieffo: ‘Wat is het bitter, o mijn geliefde, / om de dingen te zien zoals ik ze zie’. Ik merk dat ik niet dezelfde frisheid meer heb als in mijn eerste jaren op de universiteit, niet meer dezelfde eenvoud van blik: het scepticisme dat de wereld binnendringt, dringt ook in mij door. Vaak voel ik een sterke weerstand om te zeggen dat het God is die me alle dingen geeft en dat de dingen een geschenk zijn. Wanneer ik naar een prachtig landschap kijk, bemerk ik in mezelf een subtiel wantrouwen jegens de ervaring van overeenstemming die ik tegenover die schoonheid beleef. Het is een wantrouwen dat me pijn doet, dat me heel droevig maakt: wat is het *bitter* om de dingen zo te zien! Het is zo bitter juist omdat ik getuige en hoofdrolspeler ben geweest van een andere manier om naar de werkelijkheid te kijken: de muziek die ik studeer, de lucht, de zee, de bergen, de bomen, alles herkende ik als de tekens van Iemand die een voorkeur heeft voor mij, die mij bevestigt als een uniek, exclusief en in het hele universum onherhaalbaar wezen. Ik beleef hetzelfde scepticisme, met een enorme pijn, ook tegenover Christus, tegenover Hem wiens aanwezigheid in dit gezelschap ik toch herkend heb. Het liedje vervolgt: ‘Het zou voldoende zijn om gewoon weer kind te worden en me te herinneren... / [...] dat alles gegeven is, / dat alles nieuw is en bevrijd is’. Dat is wat ik beleefd heb in de eerste jaren van mijn ervaring in de CLU [de studenten van CL] en het was echt het paradijs op aarde’. Dan vraagt hij: ‘Is er hoop dat ik weer kind kan worden en weer kan kijken zoals vroeger? Is het mogelijk deze gecorrumpeerd geraakte blik van mij opnieuw op te voeden?’

Er is een scepticisme dat in ons doordringt en een wantrouwen met zich meebrengt dat elk vleugje schoonheid dat we tegenkomen, bederft.⁸ De schaduw die dit wantrouwen werpt op al het moois dat voor onze ogen verschijnt, is als een vloek. En uit de ingewanden van de droefheid die er het gevolg van is, komt de vraag op: ‘Is er hoop dat ik weer kind kan worden en weer kan kijken zoals vroeger? Is het mogelijk deze gecorrumpeerd geraakte blik van mij opnieuw op te voeden?’ Het is dezelfde vraag van de oude schrift- en wetsgeleerde Nikodemus: ‘Kan ik, oude man, dan soms opnieuw geboren worden?’⁹ Wat een genade om deze vraag te kunnen herhalen op een niet-retorische manier (dus niet als een zin die we kunnen citeren om onze nood als het ware te bedelven onder eruditie), om haar te kunnen betrappen wanneer ze in heel haar waarheid vanuit het diepste van onszelf naar boven komt! ‘Kan iemand die oud is, opnieuw geboren worden?’

We treffen in onszelf vaak een gebrek aan beschikbaarheid aan, aan openheid voor het mogelijke, we zijn geneigd de zaak toe te dekken, af te sluiten, de deur te vergrendelen voor wat er gebeurt. Een

⁷ In zijn grote roman *Leven en lot* zegt Vasili Grossman bij monde van een personage: ‘Ik krijg het gevoel dat hier niets anders van mensen rest dan wantrouwen’ (V. Grossman, *Leven en lot* (vert. F. Slofstra), Balans: Amsterdam 2010⁵, p. 320).

⁸ Daniélou onderstreept: ‘Dit is het menselijke drama van de mens van vandaag. We leven op dit moment in een universum van wantrouwen, in een wereld waarin we zo vaak bedrogen zijn dat we niet langer geloven in het ware woord, en een dergelijke wereld is verschrikkelijk’ (J. Daniélou, *La cultura tradita dagli intellettuali [Een door de intellectuele verraden cultuur]*, Rusconi: Milaan 1974, p. 28-29).

⁹ ‘Hoe kan een mens geboren worden als hij al oud is? Kan hij soms in de schoot van zijn moeder terugkeren en opnieuw geboren worden?’ (Joh 3,4).

studente schrijft: ‘Wat heb ik in de maanden voor de tweede golf een hoop momenten weggegooid! Het leek me dat niets mij aanging. Vervolgens zijn er in november allerlei dingen gebeurd, die een bres in me geslagen hebben. Allereerst testte ik positief op corona waardoor ik vijftiendertig dagen in isolatie op mijn kamer moest blijven. Paradoxaal genoeg is dat het moment geweest waarop ik mij het meest gezelschap gehouden gevoeld heb, zowel door dierbare als door nieuwe gezichten. Juist in die maand van isolatie ben ik gaan helpen bij de organisatie van de universiteitsverkiezingen en dat zijn heel intense dagen geweest. Het gezelschap dat ik in de maand november ervaren heb, is echt uitzonderlijk voor me geweest, temeer als ik denk aan de bijzondere omstandigheid waarbinnen alles plaatsvond. Tijdens de laatste dagen van mijn quarantaine viel ook mijn verjaardag: en ook al bevond ik me in totale isolatie en ver van mijn vrienden en familie, toch kon ik opnieuw zien met wat een geweldige en belangeloze liefde al die bijzondere gezichten mij gedurende die hele dag gezelschap hebben gehouden. Ik ben echt dankbaar en voel me een geluksvogel. Azurmendi¹⁰ ontmoette de beweging via de radio, en ik werd opgevist terwijl ik alleen in mijn kamertje zat, middels zoomgesprekken en de verkiezingen. Had ik corona nodig om de dingen weer te gaan beleven? De manier waarop het Mysterie ons bereikt, is echt totaal onvoorzienbaar en ongebruikelijk. Dan wordt de fundamentele kwestie – zo zeg ik tegen mezelf – te vragen om beschikbaar te mogen zijn. Maar juist dat lijkt me dikwijls dramatisch, en hoe meer het niets mijn dagen bedreigt, des te meer moeite het me kost dat te vragen’.

Te beseffen hoe fundamenteel het is open te zijn, beschikbaar te zijn, is al een grote stap. Vaak lijkt het ons dat open en beschikbaar zijn, niets voorstelt, maar het is de fundamentele kwestie, zozeer dat Jezus zegt: ‘Zalig de armen van geest, want [alleen] aan hen behoort het Rijk der hemelen’.¹¹ Dat wil zeggen: nodig is dat wat de verwachting van ons hart kan vervullen, in ons een openheid vindt, een beschikbaarheid om het binnen te laten gaan, een ‘barst’ waardoor zijn licht kan binnenkomen.¹²

Het lijkt ons onmogelijk, zei ik. Maar als het nou toch gebeurde? Als we het toch zouden ontmoeten? Als het ons nou zou komen zoeken? Als, zoals Manuel Vilas het schreef in *El País*, ‘de schoonheid uit de lucht zou komen vallen, voor alle mannen en vrouwen van deze planeet’?¹³ Als het onvoorziene zou gebeuren, dan zou er nog een ultieme beschikbaarheid nodig zijn, een loyaliteit die nauw verbonden is met de uitoefening van de rede en die nooit, op geen enkele manier, als vanzelfsprekend beschouwd mag worden. ‘‘Redelijk’’ is wie zijn rede onderwerpt aan zijn ervaring’¹⁴ – dat is een zin van Jean Guitton die ik me altijd zal blijven herhalen, zo beslissend is hij voor mijn leven. Wanneer er iets onvoorziens gebeurt, dan verifieert eenieder – dan stelt hij op de proef – hoe beschikbaar hij is om zijn rede te onderwerpen aan zijn ervaring. Deze beschikbaarheid is een geste van volwassenheid, die de mens enkel na een lange weg bereikt, als hij niet het hart van een kind heeft.¹⁵

In veel situaties kunnen we merken welke houding we hebben. ‘Ik ben operatie-assistente en afgelopen november werd ik letterlijk op de IC-afdeling voor coronapatiënten gegooid. Ik dacht dat ik er klaar voor was, want ik had een groot verlangen om daar te gaan helpen. Maar ik had het

¹⁰ Mikel Azurmendi, Baskisch antropoloog en filosoof, heeft zich tijdens zijn lange carrière beziggehouden met enkele van de meest urgente vraagstukken van de moderne samenleving, zoals immigratie, nationalisme, jihadisme en de publieke waarde van de religieuze ervaring. Aan zijn ontmoeting met Gemeenschap en Bevrijding wijdde hij zijn boek *El abrazo. Hacia una cultura del encuentro / De omhelzing. Naar een cultuur van de ontmoeting*, Almuzara: Córdoba 2018. Zie *infra*, p. ***.

¹¹ Mt 5,3.

¹² Lewis schrijft in dit verband: ‘Ik kan mijzelf niet door een directe morele inzet nieuwe motieven bezorgen. Na de eerste stappen op de weg van een christenleven besef je dat alles wat er werkelijk in je ziel gebeuren moet alleen maar door God kan worden gedaan [...]. Wat wij doen is hoogstens het toelaten daarvan’ (C.S. Lewis, *Onversneden christendom* (vert. A. Smilde), Kok: Kampen 2002³, p. 187).

¹³ M. Vilas, ‘La poesía [De poëzie]’, in: *El País*, 29 december 2020.

¹⁴ J. Guitton, *Nouvel art de penser*, Aubier: Parijs 1946, p. 87.

¹⁵ Lewis merkt op: ‘Christus [heeft] nooit [...] bedoeld dat we kinderen in het *verstand* moesten blijven; Hij zei integendeel dat we niet alleen ‘zo argeloos als duiven’ maar ook ‘zo voorzichtig als slangen’ moeten zijn. Hij wil het hart van een kind, maar het hoofd van een volwassene’ (C.S. Lewis, *Onversneden christendom*, op. cit., p. 82).

helemaal mis! De werkelijkheid die ik daar ontmoette, was zó hard, dat ik er niet tegen kon; alles wat ik was en meende te zijn, al mijn zekerheden werden weggevaagd zodra ik die afdeling binnenliep. Ik begon te denken dat ik het niet kon en vroeg om overgeplaatst te worden naar een andere afdeling. Maar vragen die pijn doen, hebben een antwoord nodig, geen verandering van omstandigheden, dus ze bleven gewoon. Toen ik terugkwam op de corona-afdeling, merkte ik allereerst op dat er heel jonge collega's waren, aangenomen vanwege de nood situatie, die een zin in hun werk en een passie hadden die mij verbaasden en mijn zin en verlangen om daar te zijn, nieuw leven inbliezen. Je moet iemand kunnen volgen aan wiens gezicht je duidelijk kunt aflezen dat hij hoop heeft. Je hebt iemand nodig die je horizon weer opent'.

2. Er zijn er die beweren dat het onvoorziene plaatsgevonden heeft

'Wij hebben de Messias gevonden'.¹⁶ Het is het nieuws dat de geschiedenis doorkruist: wat ons hart verwacht, heeft zich aanwezig gemaakt, het onvoorziene waar Montale over sprak, is gebeurd, op een bepaalde plaats en op een bepaald moment. Dit nieuws trekt door de geschiedenis sinds de dag waarop Johannes en Andreas Jezus van Nazaret 'onderschepten' aan de oever van de Jordaan, iets meer dan tweeduizend jaar geleden.

Wij, die dit nieuws vernomen hebben, staan vervolgens tegenover het probleem van de betrouwbaarheid ervan: is Jezus van Nazaret echt wat hij zegt te zijn? Is hij echt God die mens geworden is? Laten we de inhoud van de boodschap eens bekijken. Wat zou er gebeurd zijn? Dat de onbekende eindterm van onze verwachting, het oneindige waar ons hart naar hunkert, het 'onbegrensde', een mens geworden is, zich aanwezig gemaakt heeft: 'Het Woord is vlees geworden'.¹⁷

Onze kalenders zijn nog altijd verankerd aan de datum van dat feit, van die gebeurtenis. We leven in het jaar 2021 *na* Christus. Maar de louter woordelijke overdracht van de boodschap maakt ze voor ons nog niet geloofwaardig; het kan voor ons niet genoeg zijn dat we haar beschreven vinden in een godsdienst- of geschiedenisboek en jaarlijks op de kalender. Hoe kan de inhoud ervan geverifieerd worden? Hoe kan iemand die één dag of tweeduizend jaar later komt – dat is hetzelfde – nadat Hij van de aardse horizon verdwenen is, 'in staat gesteld worden te beseffen of Hij beantwoordt aan de waarheid die Hij beweert te zijn?'¹⁸

Laten we beginnen met te zeggen dat het, daar het in de geschiedenis gebeurd is als feit, ook vandaag als feit onderschept moet kunnen worden, om erkend te kunnen worden als de vervulling van onze verwachting. De oorspronkelijke karakteristieken van de christelijke verkondiging moeten gerespecteerd worden: 'een goddelijk wezen dat mens is geworden',¹⁹ een mens die je op straat kon ontmoeten, een integraal menselijke aanwezigheid, die de methode van de ontmoeting impliceert.

Als het tweeduizend jaar geleden een *feit* was dat de oneindige aspiratie van de mens vervulde, dan kunnen het nu geen toespraken of regels zijn; en evenmin kan het voldoende zijn het verhaal na te lezen in een boek, hoe belangrijk dat ook is. Het hart van de mens is niet veranderd, zijn behoefte aan volheid is dezelfde gebleven en alleen een feit kan ermee overeenstemmen. Zoals het coronavaccin: om er de werkzaamheid van te kunnen verifiëren, moet het iets reëls zijn, dat onder ieders handbereik is. Het is niet voldoende te weten dat het gevonden is; iedereen moet het kunnen zien, aanraken, er zelf de positieve effecten van kunnen vaststellen.

Wij moeten dat 'feit' van tweeduizend jaar geleden dus op dezelfde manier kunnen onderscheppen als de eersten die Jezus ontmoetten. Maar hoe kunnen jij en ik, hoe kan een mens die vandaag, tweeduizend jaar later leeft, deze aanwezigheid ontmoeten? Wat voor gezicht, wat voor uiterlijk heeft

¹⁶ Joh 1,41.

¹⁷ Joh 1,14.

¹⁸ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, Betsaida: 's-Hertogenbosch 2019, p. 20.

¹⁹ *Ibid.*, p. 35.

deze nu? ‘Jezus Christus, die mens van tweeduizend jaar geleden, verbergt zich, wordt aanwezig, onder het tentdoek, onder het aspect van een andere menselijkheid. De ontmoeting, de impact is met een andere menselijkheid, die ons raakt omdat ze meer overeenstemt met de structurele behoeften van ons hart dan welke modulering van ons denken of onze inbeelding dan ook; we hadden het niet verwacht, we hadden het niet durven dromen, het was onmogelijk, je kunt het nergens anders vinden’.²⁰

Zoals Mikel Azurmendi overkwam, toen hij, terwijl hij in ernstige toestand in het ziekenhuis lag, op iets stuitte dat een menselijk anderszijn in zich droeg, een nieuw accent, anders dan alles wat hem eerder gebeurd was: op de radio hoorde hij een zekere journalist die blijk gaf van een manier om de gebeurtenissen te beoordelen die anders was dan die van de anderen en die hij herkende als eindelijk overeenstemmend; eenmaal uit het ziekenhuis, ontmoette hij iemand anders van hetzelfde gezelschap, die op een zo menselijke manier naar hem keek dat het hem een volstrekt unieke overeenstemming met zijn elementaire ervaring liet ondervinden; en daarna nog iemand en nog iemand; en hij zag dat al die mensen hetzelfde accent hadden, dezelfde blik, op een andere, menselijkere manier in de werkelijkheid stonden; en dit trok hem aan, vervulde hem met bewondering en daagde hem ten diepste uit.²¹

Het is een dynamiek die ook kan, nee, móet gebeuren met degenen die al een bepaalde ontmoeting gehad hebben en leven binnen een ervaring als de christelijke; anders zullen ze, na de ontmoeting, wegglijden in het scepticisme van Montale.

Een jonge student schreef me: ‘Tot een paar dagen geleden leek het alsof mijn leven zijn glans had verloren: ik begon te verdorren. Op een dag bellen ze mijn vader van zijn werk, om te zeggen dat hij zich uit voorzorg moet laten testen omdat hij in contact is geweest met een asymptomatisch-positieve cliënt. Twee dagen later blijkt ook hij positief te zijn en moeten we allemaal in quarantaine. De week erna, ontsnapt aan het gevaar, vervolg ik mijn leven haast mechanisch. Ik heb niet eens de energie om vrienden te bellen, want er is in dit leven thuis toch geen plaats voor wat jij een gebeurtenis noemt. Na een paar dagen krijg ik genoeg van dit voortdurende getob en probeer ik me uit alle macht te storten op dingen die ik kan doen (mijn moeder helpen in huis, koken voor mijn gezin) om een sprankje echt leven terug te vinden; maar het helpt niet, sterker nog, mijn onvermogen maakt me nog neerslachtiger. Dan stort ik me op de studie. De tijd gaat voorbij, ik kijk op de klok, het is half zeven, en ik herinner me dat er een bijeenkomst is van jou met studenten. Twee minuten lang aarzel ik: ‘Zal ik gaan of niet?’ en tenslotte log ik in. Op zeker moment hoor ik iemand zeggen: ‘Na tijdens de universitaire verkiezingen – die trouwens een onverwacht en zeer bevredigend resultaat hebben gehad – een volheid ervaren te hebben, voel ik nu een vreemd onbehagen. Hoe kan ik die ervaring van volheid blijven beleven nu mijn leven weer meer alledaags is?’ En jij begint dan te antwoorden: ‘De details die ons een vreemd onbehagen bezorgen, zijn van doorslaggevend belang...’ Iets schiet er in me los, en de hele rest van de bijeenkomst zit ik op het puntje van m’n stoel om nog meer woorden op te vangen die me weer leven geven. Ik sluit zoom af. Terug naar het ‘echte leven’. Ik eet, ruim de tafel af, hang een beetje voor de televisie, alles lijkt normaal, maar als ik naar bed ga kan ik niet slapen, ik denk terug aan wat je ons gezegd hebt; dan zet ik mijn trots opzij en begin zo menselijk te bidden dat als ik er nu aan terugdenk, ik nog steeds ontroerd raak. De dag erop ben ik niet meer dezelfde! Ik voel me ‘absurd’ sereen en mysterieus genoeg laat dit me met een onvoorstelbare vreugde omgaan met mijn gezin, koken en studeren. En dan te bedenken dat ik niet eens had willen inloggen! Ik ben vervuld van grote dankbaarheid. Wat prachtig om zo te kunnen leven!’

Wij kunnen het nieuws dat ons vandaag bereikt alleen als waar herkennen als we aanlopen tegen een gebeurtenis van nieuwe menselijkheid en de verandering ervaren die deze in ons teweegbrengt: een ‘absurde’ sereniteit – ‘absurd’ is het bijvoeglijk naamwoord waarmee jongeren van vandaag iets

²⁰ L. Giussani, *Un avvenimento nella vita dell'uomo [Een gebeurtenis in het leven van de mens]*, Bur: Milaan 2020, p. 201.

²¹ Vgl. J. Carrón, *Je ziet alleen wat je bewondert. Dag van de Opening van het jaar van de volwassenen en studenten van Gemeenschap en Bevrijding in videoverbinding*, 26 september 2020, op: <https://nl.clonline.org>.

verrassend groots kwalificeren – en een ‘onvoorstelbare vreugde’, want de mens kan die zichzelf niet geven. Het gaat, schrijft Cabasilas, om een ‘nieuw leven, want het heeft niets gemeen met het oude; het is zoveel beter dat het niet eens denkbaar is, omdat het, hoewel eigen aan de menselijke natuur, het leven van God is’.²²

3. De onherleidbaarheid van het christelijke feit

Laten we eens beter kijken naar de natuur van dit ‘feit’ dat een nieuwe menselijkheid voortbrengt. Wij zijn allemaal ondergedompeld in een geschiedenis die in meerdere of mindere mate het nieuwe van het christendom overbrengt en daarmee verschillende reacties uitlokt. Ik denk nogmaals aan Azurmendi. Als gevestigd antropoloog en socioloog had hij weet van het christendom, kende hij de leer, de moraal en de waarden ervan, maar het was niet deze kennis die zijn interesse voor het christendom wekte toen hij al oud was. Integendeel, hij had er al jaren geleden afstand van genomen en er een grote steen op gelegd, zoals men zegt. Wat gaf hem een paar jaar geleden de vonk, waardoor hij nieuwsgierig werd en zin kreeg om opnieuw te ontdekken wat het christendom is en de muur af te breken die zijn voorgaande kennis geconstrueerd had? Wat heeft zijn opstelling, zijn aanpak uitgedaagd? Een ‘feit’ dat onherleidbaar bleek tot zijn verklaringen als geleerde en als mens, dat hij niet kon onderbrengen in de categorieën waarmee hij tot dan toe gekeken had naar de werkelijkheid, inclusief het christendom.

Het was een ‘feit’ dat hij niet kon onderbrengen, invoegen in zijn algemene denkkader, dat hij niet kon verklaren met het conceptuele raamwerk dat hij gebruikte, met zijn denkpatronen. Het lukte Azurmendi niet om het feit, vertegenwoordigd door dat radioprogramma – en later, na de ziekenhuisperiode, door zijn andere ontmoetingen – ‘onder te brengen’ in – dat wil zeggen terug te brengen, te herleiden tot – een van zijn concepten, van zijn abstracte universalia, zoals Giussani zegt,²³ juist omdat het zo anders was. Het was zo anders dat hij erdoor veroverd werd: dat feit trok hem aan, het maakte hem nieuwsgierig, hij hechtte zich eraan, tot zijn eigen verrassing voelde hij dat hij eraan ‘vastgeplakt’ zat. En dit heeft hem nieuwe kennis gegeven, een nieuwe manier om met alles om te gaan, het heeft hem opnieuw geboren laten worden. Hij is meer zichzelf geworden. Zoals de eerder aangehaalde vriend zei: ‘De dag erop was ik niet meer dezelfde!’, dat wil zeggen was hij méér zichzelf.

Niet alles kan worden ingepast in onze geconsolideerde concepten, in de schema’s waarin we gewoonlijk onderbrengen wat er gebeurt. Er zijn feiten die zich niet laten reduceren, die iets in zich dragen dat het beschikbare conceptuele kader betwist, doorbreekt, overstijgt. Deze ‘feiten’, we hebben het dikwijls gezegd, zijn ‘personen of momenten van personen’²⁴ die een nieuwheid in zich meedragen, een diep wenselijke, ongeëvenaarde menselijke waarheid, die onmogelijk lijkt: daarom spreekt Sint-Paulus over een ‘nieuwe schepping’. ‘Een nieuwe mens is iemand die met heel zijn leven, met alles wat er reeds in hem aanwezig is, Degene die komt verkondigt’.²⁵ Wie tegen die feiten, tegen die personen aanloopt en zich erdoor laat aantrekken, begint in zichzelf, in de manier waarop hij de werkelijkheid beleeft, diezelfde nieuwheid te ervaren en is zelf de eerste die daardoor verrast wordt: ‘Wat prachtig om zo te kunnen leven!’

‘Beste Julián, in het afgelopen half jaar is er iets gebeurd dat mijn manier om tegenover alles te staan, ingrijpend getekend heeft: het niets waarover we het zo vaak hebben, is brutaal mijn leven binnengegaan. Op een willekeurige junidag kwam het bericht dat de vriend van mijn zus onverwacht

²² N. Cabasilas, *La vita in Cristo*, op. cit., p. 126.

²³ ‘De algemene mentaliteit [...] [is], om te oordelen, altijd geneigd [...] details onder te brengen in iets abstract universeels’ (L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, Betsaida: ’s-Hertogenbosch 2019, p. 88).

²⁴ L. Giussani, Paasposter 1992; de complete tekst van de Paasposter staat in: L. Giussani, *In cammino [Op weg] (1992-1998)*, Bur: Milaan 2014, p. 366

²⁵ P. Evdokimov, *L'amore folle di Dio [Gods dwaze liefde]*, San Paolo: Cinisello Balsamo (Milaan) 2015, p. 69.

een einde aan zijn leven gemaakt had. Het zijn dagen geweest van grote pijn en ontwrichting. Ik ben thuis gebleven om mijn zus gezelschap te houden. Het was evident dat geen enkele vorm van discours, religieus of niet, ons kon redden van het drama dat dit feit in ons had wakker gemaakt, door een wond te openen die maar bleef bloeden: wat houdt voor mij, vandaag, stand? Wat betekent het, nu, dat Christus tweeduizend jaar geleden de dood overwonnen heeft? Wat betekent het dat de dood niet het laatste woord heeft over alles, vooral als iemand haar zelf gekozen heeft? Hoe kan het leven meer leven zijn? Hoe kan ik nu het honderdvoud op aarde beleven?' Alles wat haar als belofte van het christendom was meegedeeld, beefde door de schok: maar is het allemaal waar? 'En mijn zus? Kortom, is er hoop? Ik heb moeten erkennen dat vanaf het begin het gezelschap van bepaalde vrienden beetje bij beetje mijn besef begon te vergroten dat Christus vlees geworden is voor mij, zodat ik de relatie met Hem intiem en concreet zou kunnen ervaren. Ik heb ervaren wat jij schreef in *Glinsterende ogen*: 'Christus is een gelijktijdige aanwezigheid. Deze gewaar te worden, behelst precies dezelfde ervaring als tweeduizend jaar geleden [...], namelijk de impact met de aanwezigheid van een andere menselijkheid, die een nieuw voorgevoel van leven opwekt, ons raakt omdat ze als geen andere overeenstemt met de structurele dorst naar zin en volheid die we in ons hebben. Ook vandaag gaat het om de ervaring van een ontmoeting waarin [...] 'heel de betekenis, [...] al het wenselijke, al het juiste, al het mooie en al het beminnenswaardige besloten ligt'. Christus was in mij aan het winnen, in al mijn wonden en bezwaren met betrekking tot die maanden, met Zijn gelijktijdigheid, die in die dagen door de menselijke trekken van die vrienden heen ging. Zijn blik bracht in mij de hoop voort dat niets van dat schijnbaar weggegooid leven, dat verweven geraakt was met dat van mijn zus en het mijne, verloren zou gaan. Ik zeg dat niet omdat ik bezeten ben, maar omdat dit mijn ervaring is: voor mij is het onmogelijk de vraag 'Is er hoop?' los te zien van Zijn hier en nu aanwezige vlees'.

De nieuwe schepping is de vrucht van deze gebeurtenis. De aanvankelijke gebeurtenis zien we vandaag de dag trillen in het nieuwe subject dat zij voortbrengt. Luisteren we nog eens naar de woorden van Giussani: het nieuwe schepsel heeft 'een vermogen om de werkelijkheid te kennen dat anders is dan dat van de anderen'. Dit 'ontstaat uit de hechting aan een gebeurtenis, uit de *affectus* aan een gebeurtenis waaraan men zich gehecht heeft, waartegen men ja zegt. Deze gebeurtenis is een detail in de geschiedenis: het heeft een universele pretentie, maar is een bijzonder punt. Vanuit een gebeurtenis denken betekent allereerst aanvaarden dat ik die gebeurtenis niet definieer, maar er veeleer door gedefinieerd word. In haar komt naar boven wat ik werkelijk ben en de opvatting van de wereld die ik heb. Dat daagt de algemene mentaliteit uit, die, om te oordelen, altijd geneigd is details onder te brengen in iets abstract universeels'.²⁶

De nieuwigheid die de gebeurtenis in het leven introduceert, is ook de verificatie, het bewijs van de waarheid van de aanvankelijke ontmoeting. Want hoe kan ik weten of het detail waar ik tegenaan loop, de gebeurtenis van Christus is in het nu? Als het – zoals in de zojuist aangehaalde getuigenissen – zijn 'universele pretentie' bewijst, zijn vermogen om elke mogelijke omstandigheid of situatie te verlichten, zelfs de meest ontwrichtende: de dood.

'Met stijgende verbazing merk ik hoe mijn hoop ontstaat uit het voortdurend opnieuw gebeuren van een aanwezigheid die onherleidbaar is en totaal overeenstemt met mijn hart. Ik heb bemerkt dat ik feiten gekregen heb die me ondersteunen en die ik niet kan terugbrengen tot iemands aardigheid of temperament. Begin december is een heel goede vriend van me ingetreden in een klooster: zijn volle menselijkheid, zijn verliefdheid op het leven, zijn zekerheid God ontmoet te hebben en daarmee, met deze liefde, 'al alles te hebben' – zozeer dat hij alles achter kan laten, 'zodat er niets verloren gaat' – blijven voor mijn dagen een *point of no return*. Het pure feit dat hij in het klooster is en de pure vorm van zijn leven herinneren mij er met kracht aan dat het totale antwoord op de verwachting van mijn hart bestaat en dat ik het kan ontmoeten. Het is een reusachtig punt van gedachtenis: ik ga mijn dagen en zaken binnen met een diepe verwachting, waardoor mijn leven met alles in dialoog gaat. Maar welke band is er tussen zijn 'volledig veroverde' aanwezigheid en de hoop? Sinds enkele maanden heeft een vriend van me ontdekt dat hij ALS heeft. In het drama van deze omstandigheid

²⁶ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld*, op. cit., p. 87-88.

lukt het me niet zijn gezicht te vergeten dat – voortdurend – elke avond tegen me zegt: ‘Ook vanavond ga ik tevreden en dankbaar naar bed vanwege alles wat ik gezien heb en er gebeurd is: de Heer is zijn belofte aan het waarmaken’. Zijn ziekte wordt steeds erger en hij is dankbaar: wat ondersteunt zijn hart in zijn vermogen om totaal gelukkig te zijn, zelfs nu hij helemaal niets kan doen? Ik zie niet wat hij ziet, maar ik zie hem, die mij gegeven is. Aan het eind van het jaar heb ik een paar tieners met wie ik *scouting* doe, voorgesteld een avond te houden over het eerste hoofdstuk van *Het religieuze zintuig*, omdat ik verlangde hun het instrument te geven dat ik aan het ontdekken ben als de grootste hulp om te kunnen leven: het hart. Toen ik hun eind december vroeg om te delen wat ze het afgelopen jaar het mooiste gevonden hadden (en in een coronajaar hadden ze het ook alleen over moeite, negativiteit en lijden kunnen hebben), zei één van hen: ‘Telkens als we op een bijeenkomst of wanneer we iemand ontmoeten, spreken over het hart, vraag ik me af: maar luister ik wel naar mijn hart? Lukt het me mijn hart te volgen? Het is de kostbaarste ontdekking van dit jaar!’ Toen enkele weken geleden de scholen weer dicht moesten – ik geef les – kwam er in de aanvankelijke frustratie een vraag in me op: zou het niet zo kunnen zijn dat ik opnieuw de kans krijg om die leerlingen te leren liefhebben die er vandaag zijn en morgen niet meer? Met deze vraag ben ik naar de Mis gegaan en ik raakte ontroerd toen ik beseftte dat ook wanneer de zone waar ik woon ‘rood’ is, ook wanneer de scholen gesloten zijn, Christus zich aan mij blijft geven. ‘Mijn hart is blij omdat u, Christus, leeft’: dat is de hoop! Waar leef jij, hoop? In de onmogelijke, maar reële aanwezigheid van mijn vriend in het klooster, in het vreugdevolle gezicht waarmee mijn zieke vriend zijn bestemming tegemoet gaat, in de beweging die mij voortbrengt door me toe te staan dit alles te ontdekken, waardoor ik zelfs begin te wedden op het hart van tieners die ‘ten prooi’ zijn aan de wereld. Wat een feiten zie ik, elke dag, die me een overeenstemming laten ervaren en mij eraan herinneren dat Christus leeft en alles is! Alleen dat ondersteunt me. Een paar dagen geleden heb ik, als onderdeel van de ‘caritativa’ die ik doe, een gezin een voedselpakket gebracht. Ze boden me koffie aan; en omdat ik al die feiten voor ogen had, besloot ik, voor de eerste keer, te blijven. In de kamer zat, op gepaste afstand, het hele gezin. Een van de dochters keek me aan zonder iets te zeggen en je kon zien dat ze een vraag had: ‘Waarom ben jij hier? Waarom interesseer je je voor ons?’ Wanneer Christus in je hart woont, wordt de werkelijkheid – ook wanneer ze je vreemd is – een bewoonbaar huis. Ik dank de beweging er op m’n blote knieën voor dat zij deze blik zo vol menselijk leven en hoop bewaart: omdat Hij aanwezig is, die vlees wordt in mijn leven’.

Om ieders mentaliteit uit te dagen hoeft het ‘feit’ niet luidruchtig te zijn. De kracht van het feit, van dat detail, hangt niet af van de luidruchtigheid ervan. Misschien is het maar een zuchtje, maar een zuchtje dat zo anders is dat het werkt als een magneet. De kracht en de uniciteit ervan liggen in het anderszijn dat het meebrengt. Azurmendi had dat uitstekend onderschept in de journalist die hij hoorde op de radio. Om dat feit aan te duiden sprak Giussani in 1980 in een gesprek met Giovanni Testori over personen die ‘aanwezigheden’ zijn’.²⁷

We zijn niet zelden getuigen van feiten zoals de beschrevene, maar het komt dikwijls voor dat we ze niet met eenvoud volgen, zoals Azurmendi deed, maar ze invoegen in ons denksysteem, in wat we al weten. En dan zeggen ze ons niets nieuws meer. Iemand kan tot de christelijke geschiedenis behoren, waar je veel van dit soort feiten kunt zien, en toch het christendom blijven reduceren tot ethiek, tot rite of tot aan de algemene verbeelding ontleende stereotypen. Maar geen van deze reducties is in staat om hoop te wekken.

Op het moment dat het christendom als gebeurtenis plaatsvindt en aanvaard wordt, beseffen we de diversiteit die het in het leven introduceert. Wie deelheeft aan het christendom als gebeurtenis, ontmaskert elk reductief beeld ervan. Dat overkwam deze jonge vriendin die mij schreef: ‘Een paar dagen geleden is er iets gebeurd dat me geholpen heeft om te begrijpen wat mij in mijn leven overkomen is. Ik had het met mijn moeder over Kerstmis en op zeker moment zegt ze me gekscherend

²⁷ ‘Het lukt me niet een ander teken van hoop te vinden dan de vermenigvuldiging van deze mensen die aanwezigheden zijn. De vermenigvuldiging van deze personen; en een onvermijdelijke sympathie [...] tussen deze personen’ (L. Giussani, G. Testori, *Il senso della nascita [De zin van de geboorte]*, Bur: Milaan 2013, p. 116).

dat zij eigenlijk in de Kerstman zou willen geloven, omdat ze er behoefte aan heeft te kunnen denken dat er iemand is die hoop brengt, een gezicht waaraan je kunt denken en waarvan je kunt zeggen: ‘Die kan alles, op hem stel ik mijn hoop dat alles goed komt’. Die opmerking van mijn moeder heeft me laten begrijpen hoe bevoorrecht ik ben dat ik de beweging ontmoet heb. Mijn moeder is een gelovige vrouw, ze gaat elke zondag naar de mis, maar ze stelt haar hoop op de Kerstman, want die heeft voor haar een duidelijk, concreet gezicht! Voor mij was het het bewijs dat we God soms reduceren tot iets abstracts, tot een idee. Maar ik ontmoet God elke dag, Hij is aanwezig en ik kan Hem herkennen dankzij mijn toebehoren aan een geschiedenis. Dat ontdekt te hebben, in de ontmoeting met deze bijzondere geschiedenis, heeft in mij de hoop geboren laten worden’.

Aanlopen tegen onherleidbare aanwezigheden maakt dat we niet meer gedoemd zijn te bezwijken voor beelden ontleend aan de mentaliteit van iedereen. Alleen deze aanwezigheden dragen in zich het fundament van de hoop, dat in hun diepste innerlijk geworteld is.

‘Is er hoop?’ Het is een vraag die me voor het blok zet. In tijden als deze (ik studeer Geneeskunde en de gezondheidssituatie bevroegt me van nabij) houd je het niet lang vol hier puur theoretische antwoorden op te geven. Aan het eind van de dag benemen de vragen je de slaap en de energie. Het antwoord moet wel echt waar zijn, standhouden in het drama van de dagen, want anders maakt een theoretisch antwoord alles alleen maar zwaarder [en laat het ons nihilisme groeien, voeg ik eraan toe]. Als ik probeer een antwoord te geven op de vraag ‘Is er hoop tegenover de ziekte van mijn vader?’, dan is het enige wat mij toestaat te antwoorden: naar mijn vader te kijken. Is er hoop tegenover deze pandemie? Wat meteen in me opkomt [het lijkt een ‘zuchtje’] zijn de enthousiaste ogen van een vriendin, die, hoezeer haar werk in het ziekenhuis haar ook vermoeit, zich niet terugtrekt. En als ik zo alle situaties naga waarin ik het moeilijk heb, dan kan ik telkens alleen maar zeggen dat er enige hoop is vanwege bepaalde gezichten voor wie deze hoop er inderdaad is. Maar hier verdiept zich het drama, in plaats van minder te worden: wanneer ik naar hen kijk, krijg ik heel veel zin om te worden zoals zij en om op dezelfde manier naar het leven te kijken als zij [zoals Azurmendi overkwam, die bij zichzelf zei: ‘Wat zou ik het fijn vinden om naar de wereld te kunnen kijken zoals deze journalist!’], maar ik besef dat dat geen vrucht kan zijn van mijn eigen inspanning, want anders zou ik wanneer ik aan het einde van de dag naar bed ga, alleen maar moe zijn van het tellen van mijn successen of mislukkingen [alsof we alles weer reduceren tot ethiek]. Dus vraag ik me af: ‘Waar dient het toe?’ Elke dag word ik verrast door iemand die op een ware manier leeft, die mij aantrekt en in beweging zet omdat hij me jaloers maakt met zijn manier om naar precies dezelfde dingen te kijken die mij om acht uur ’s ochtends al de keel uithangen. Dit aangetrokken worden dooft meestal na een paar uur wel uit, maar soms zet het me echt in beweging. Dus vraag ik me af: is het voldoende ze te volgen? Is het voldoende in relatie te blijven met deze reële aanwezigheden waarmee mijn dagen bezaaid zijn en waardoor ik mij, al is het maar voor een ogenblik, in al mijn moeiten en drama’s begrepen voel?

Het antwoord op deze vraag opent een kwestie van vrijheid. Tegenover aanwezigheden die in zich het fundament van de hoop dragen, moet eenieder allereerst beslissen of hij zijn eigen verlangen om te worden zoals zij en in hun gezelschap te zijn, wil volgen, of niet.

4. De ervaring en de criteria van het hart

Maar hoe kunnen we deze aanwezigheden erkennen voor wat ze zijn, voor wat ze meebrengen, in hun echte waarde, tot in de oorsprong van hun anderszijn? Het is een vraag die ons aangaat en die ook de apostelen niet bespaard gebleven is. Sterker nog, zij waren de eersten die ermee aan de gang moesten.

Toen Jezus’ roem zich verspreidde en zijn aanwezigheid onoverkomelijk begon te worden, vanwege de dingen die hij zei en deed, begonnen er ook verschillende interpretaties van zijn figuur de ronde te doen, mede dankzij degenen die zich in hun macht, in hun ‘autoriteit’ bedreigd voelden, dus de schriftgeleerden, farizeeën, intellectuelen en leiders van het volk. Hoe hebben die eersten die

achter hem aan waren gegaan, kunnen begrijpen dat het de moeite waard was die mens te blijven volgen, zich aan hem te verbinden, heel hun leven in te zetten op hem?

Hoe kun je, temidden van zoveel vergelijkbare mensengezichten, *het* gezicht herkennen? Welk criterium kunnen we daarvoor gebruiken? Het zou ons inmiddels bekend moeten zijn, we zouden het in onze ervaring geleerd moeten hebben. Het enige geschikte criterium om die aanwezigheden te kunnen herkennen die een passende betekenis voor het leven met zich meebrengen, is datgene waarmee de natuur ons werpt in de universele vergelijking met alles wat we ontmoeten: ons hart, dat wil zeggen dat geheel aan evidenties en behoeften – aan waarheid, schoonheid, gerechtigheid, geluk – die in ons naar boven komen wanneer we ons engageren met wat we meemaken. ‘In de ervaring maakt de werkelijkheid [...] die je [...] raakt, schokt (*affectus*)’, zegt Giussani, ‘dat de criteria van je hart opspringen, dat je hart, dat eerst verward en ingeslapen was, weer wakker wordt, wekt ze je dus op voor jezelf. Daar begint jouw weg, omdat je dan wakker en kritisch bent’.²⁸

Het zijn objectieve en onfeilbare criteria die in ons aan het werk zijn, ook ‘onzes ondanks’, en ons geen rust laten. Zoals dramatisch gedocumenteerd wordt door Pavese. Op 14 juli 1950, wanneer hij de *Premio Strega* gekregen heeft, schrijft hij: ‘Terug uit Rome, sinds een poosje. In Rome Apotheose. En wat dan nog?’²⁹ Het was alsof was uitgekomen wat hijzelf vele jaren eerder in zijn dagboek genoteerd had: ‘Eén ding is triester dan tekortschieten ten opzichte van zijn eigen idealen: geslaagd zijn’.³⁰ Minder dan een jaar voor zijn dood bekende hij: ‘Hoe vaak heb je in deze laatste notities geschreven *En dan?* We beginnen verstrikt te raken, niet?’³¹ Op 22 juni 1950, toen hij het bericht gekregen had van zijn grote succes, had hij inderdaad geschreven: ‘Het is een gelukzaligheid. Zonder twijfel. Maar hoe vaak zal ik er nog van genieten? En dan?’³² Wat ontbrak er aan zijn leven dat in de ogen van de wereld zo succesvol was? 17 augustus 1950: ‘Namen doen niet ter zake. Zijn ze iets anders dan namen van het noodlot, toevallige namen – als deze het niet waren, waren het dan geen andere? Blijft over dat ik nu weet wat mijn grootste triomf is – en aan deze triomf ontbreekt het vlees, ontbreekt het bloed, ontbreekt het leven’.³³ Onder het gewicht van dat gebrek zou hij tien dagen later zelfmoord plegen!

Een soortgelijke ervaring vermeldt Camus in zijn *Dagboek aantekeningen* op de dag van zijn grote succes: ‘17 oktober. De Nobelprijs. Een vreemde sensatie van verslagenheid en melancholie’.³⁴

We kunnen de constitutieve criteria van ons hart, onze behoeften aan betekenis, rechtvaardigheid, geluk en liefde, niet omzeilen. We kunnen ze tot op zekere hoogte het zwijgen opleggen of censureren, maar niet uitroeien. Ze zitten in onze ervaring. Giussani hekelt de moeite die we hebben om te erkennen dat ‘het oordeelscriterium voor de ervaring in de ervaring zelf zit’. Maar, onderstreept hij, ‘als het niet zo zou zijn dat de principes waarmee je je ervaring kunt beoordelen, in de ervaring zelf zitten, dan zou de mens vervreemd raken, want dan zou hij afhankelijk moeten zijn van iets anders dan hemzelf om zichzelf te kunnen beoordelen’.³⁵ Die behoeften ontstaan niet in wat iemand meemaakt, ‘maar ontstaan in hem tegenover wat hij meemaakt, in hem die zich engageert met wat hij meemaakt’³⁶ en ze beoordelen wat hij meemaakt.

Het oordeelscriterium moet ‘immanent zijn aan de oorspronkelijke structuur van de persoon’; het gaat om het ‘objectieve criterium waarmee de natuur de mens in de alomvattende confrontatie werpt, door hem deze kern van oorspronkelijke behoeften mee te geven, deze elementaire ervaring die alle

²⁸ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così [Kan men (echt?!) zo leven]?*, Bur: Milaan 2011, p. 83.

²⁹ C. Pavese, ‘14 juli 1950’, in: Id., *Leven als ambacht*, op. cit., p. 397.

³⁰ C. Pavese, ‘18 december 1937’, in: *Ibid.*, p. 81.

³¹ C. Pavese, ‘16 oktober 1949’, in: *Ibid.*, p. 376.

³² C. Pavese, ‘22 juni 1950’, in: *Ibid.*, p. 397.

³³ C. Pavese, ‘17 augustus 1950’, in *Ibid.*, p. 399.

³⁴ A. Camus, *Taccuini [Aantekeningen]. 1951-1959*, III, Bompiani: Milaan 1992, p. 223.

³⁵ L. Giussani, *Si può (veramente?!) vivere così?*, op. cit., p. 83-84.

³⁶ *Ibid.*, p. 82.

moeders op *dezelfde* wijze doorgeven aan hun kinderen. Alleen zo, in deze identiteit van het bewustzijn, wordt de anarchie overstegen³⁷ van het subjectivisme.

Je kunt niet spreken van ervaring, zoals we soms in de verleiding komen te doen, als je puur ‘iets meemaken’ bedoelt. ‘De door ons gebruikte categorie *ervaring* heeft een absoluut kritische waarde’, stelt Giussani. Zij moet niet begrepen worden als ‘sentimentele onmiddellijkheid’ maar als ‘de plaats waar de impact met de werkelijkheid de constitutieve vereisten van het mensenhart provoceert en zo het zoeken naar een antwoord op de door de werkelijkheid gedane provocaties in gang zet’. Vandaar de consequentie: ‘De *ervaring* is dus de omgeving waarbinnen de persoon geroepen is om te verifiëren of het feit van Christus – de ware, grote werkhypothese – in staat is om antwoord te geven op de gewekte vragen, met een authenticiteit en een volledigheid in de visie van de factoren die alle andere voorstellen niet hebben’. En onmiddellijk voegt hij eraan toe: ‘Daarom poneert CL zich uitsluitend als een verlangen om opnieuw te ontdekken en authentieker te beleven dat het christelijk geloof, zoals het gehandhaafd is in de bedding van de orthodoxie, beter dan welk ander voorstel dan ook beantwoordt aan de diepe behoeften van de mens’.³⁸

Daarom is de echte ramp van vandaag de verzwakking van het besef van deze behoeften, de verduistering van het bewustzijn van de eigen identiteit. Want Christus is gekomen om te antwoorden op mensen, niet op ‘wezens zo verdord als robots’. Zoals Reinhold Niebuhr schrijft (ik heb de zin al aangehaald): ‘Niets is zo ongeloofwaardig als het antwoord op een niet gestelde vraag’. Ziehier dan ‘de enige bedoeling van CL’: te ‘getuigen van de redelijkheid van het geloof, van het geloof als *redelijke gehoorzaamheid*, waarbij we onder redelijkheid – naar de opvatting van Sint-Thomas – de ervaring van overeenstemming verstaan tussen het voorstel van het geloof en de structurele vereisten van het menselijke bewustzijn’.³⁹

Het anderszijn van de christelijke gebeurtenis zit hem helemaal in de ervaring die ze voortbrengt. Het feit van de ontmoeting met Jezus provoceert in de leerlingen de ervaring van een weergaloze overeenstemming: ‘Wij hebben de Messias gevonden’. Alle andere gunstige gebeurtenissen, waarvan we echt wel hopen dat ze in ons leven mogen gebeuren, inclusief de successen die we weten te behalen, stellen onze verwachting niet tevreden, maken hun belofte niet waar, zijn uiteindelijk een bron van diepe teleurstelling. Daarmee geconfronteerd, herkennen ook wij ons in Pavese's reactie: ‘En wat dan nog?’

Keren we terug naar ons punt. De ervaring, in de authentieke betekenis van het woord, als plaats van kennis en verificatie, kan niet worden geïdentificeerd met een simpele subjectieve indruk of sentimentele reactie. De ervaring is een ‘éne vitale handeling die het resultaat is van drie factoren: a) De *ontmoeting* met een objectief feit dat [...] onafhankelijk is van de persoon die de ervaring opdoet; [...] b) Het vermogen de juiste betekenis van die ontmoeting waar te nemen. [...] c) *Besef van de overeenkomst* van de betekenis van het Feit waarop men gestoten is met de betekenis van het eigen bestaan [...]. Alleen het besef van deze overeenkomst verwezenlijkt die persoonlijke groei die wezenlijk is voor het verschijnsel van de ervaring’. In een authentieke ervaring zijn daarom noodzakelijkerwijze ‘het zelf-bewustzijn en het kritisch vermogen van de mens’ betrokken.⁴⁰

Dit wordt op een andere manier gezegd door de profeet Jesaja: ‘Mocht Gij de hemel toch openscheuren om af te dalen!’; dan, als het onvoorziene zou gebeuren, als God werkelijk op onze verwachting zou antwoorden, ‘zouden de bergen opspringen voor uw aangezicht’.⁴¹ Het teken dat de belofte vervuld wordt, is dat ‘opspringen’: de door de gebeurtenis uitgelokte weerslag. Het is wat Elisabet overkwam: zodra ze ‘de groet van Maria hoorde, sprong het kind op in haar schoot’.⁴² Het is hetzelfde ‘opspringen’ waardoor Johannes en Andreas, nadat ze Jezus tegen het lijf gelopen waren en

³⁷ L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, op. cit., p. 24, 29.

³⁸ L. Giussani, ‘Il ragionevole ossequio della fede [De redelijke gehoorzaamheid van het geloof]’, interview door A. Metalli, in: *30Giorni*, n. 5, 1988, p. 40-41.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ L. Giussani, *Het risico van de opvoeding*, Stichting Levende Mens: Leiden 2011, p. 72-73.

⁴¹ Vgl. Jes 63,19.

⁴² Lc 1,41.

de hele middag met Hem hadden doorgebracht, tegen iedereen gaan zeggen: ‘We hebben de Messias ontmoet!’ Het is het opspringen dat ook Azurmendi ervaren heeft: ‘Ik had niet verwacht iets van dit alles in mijn leven tegen te komen. Het was een grote verrassing. Echt buitengewoon [...]; beetje bij beetje raakte ik in een emotionele staat van bewondering’.⁴³ Het opspringen is het teken dat deze gebeurtenis opnieuw aan het gebeuren is.

Ik kan dus herkennen dat het goddelijke in bepaalde aanwezigheden aanwezig is, zoals Elisabet Jezus herkende in de schoot van Maria, vanwege de overeenstemming met mijn hart, met mijn menszijn, die ik in de ontmoeting met hen ervaar en die zich manifesteert in mijn ‘opspringen’. En de verificatie van die ontmoeting is dat zij in staat is mij binnen te voeren in de werkelijkheid als geheel, mij elke situatie het hoofd te laten bieden, elke omstandigheid uit te laten dagen. ‘[Christus] heeft, bij zijn komst, alle nieuwigheid meegebracht, alle nieuwigheid gebracht door zichzelf te brengen’,⁴⁴ zegt Sint-Ireneüs; hij heeft de nieuwigheid van alles gebracht. Wat een ervaring moeten die eerste christenen gehad hebben om Christus zo te kunnen beschrijven!

Het is gebeurd en het blijft gebeuren. De afgelopen maanden overkwam het de uitbater van een voornamelijk door studenten bezochte bar midden in de universiteitswijk.

‘Wij van de CLU behoren tot de weinigen die naar de universiteit blijven gaan om te studeren in de paar studieruimtes die open zijn. Elke ochtend halen we in dezelfde bar een koffie ‘to go’ en ik ben bevriend geraakt met de barista’s. Afgelopen vrijdag kwam mijn neef als laatste de bar binnen en vroeg aan de barman, die al sinds 1982 in die bar werkt, hoe het gaat; deze antwoordde: ‘Tja, de zaken gaan slecht, maar gelukkig zijn jullie er; ik weet dat jullie van CL zijn, dat zie je meteen, want jullie zijn net als die van dertig jaar geleden, dat wil zeggen jullie zijn de enigen die deze universiteitswijk een beetje laten ademen’. Hoe is het mogelijk, vroeg ik me af, dat hij begrepen heeft dat wij van CL zijn en dat hij het herkent als hetzelfde als dertig jaar geleden? Maar vooral, hoe is het mogelijk dat wij, waar ik ook bij hoor, gedefinieerd worden als de enigen die de universiteitswijk laten ademen? De reden ligt niet in mijn of onze capaciteiten. Nee, het punt is dat ik een ontmoeting gehad heb die in mijn hart gegrift staat, die het blijvend getekend heeft, zozeer dat ik op een andere manier ben gaan kijken naar dezelfde werkelijkheid van iedereen: ik hoef dus geen verbijsterende dingen te doen, ik hoef alleen maar mezelf te zijn. In mij is het bewustzijn, het vertrouwen gegroeid dat uiteindelijk ofwel Christus er is, ofwel *nada*, niets! En dat is zo omdat er in mijn ervaring allerlei feiten gebeurd zijn die evenzovele ‘handenvol lijm’ geworden zijn die me me aan dit gezelschap hebben laten hechten en dat nog steeds doen, zozeer zelfs dat ik zeg: ‘Als ik van Hem weg zou gaan, waar zou ik dan heen moeten?’ Ik leef in deze tijd en ben tegenover het gegevene niet wanhopig, vanwege de ervaring die ik opdoe; mijn geloof dijt zelfs uit naar de toekomst. Het wapen waarmee ik in mijn dagelijks leven de uitdaging van de situatie het hoofd bied, is mijn vertrouwen, mijn geloof. Zonder iets bijzonders te doen, maar door mezelf te zijn, breng ik iets dat meer is dan ikzelf. Nu pas beleef ik het heden met hoop’.

Voor de barman was het gemakkelijk te herkennen dat er in die jongeren iets anders zat, omdat ze zijn leven lieten ademen.

⁴³ ‘De omhelzing’, transcriptie van het televisie-interview van Fernando de Haro met Mikel Azurmendi voor de Meeting 2020, in: J. Carrón, *Je ziet alleen wat je bewondert*, op. cit., p. 15.

⁴⁴ ‘*Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens*’ (Sint-Ireneüs, *Adversus haereses*, IV, c. 34, n. 1: PG 7 pars prior, 1083).